IMOM BUXORIYNING "AL-ADAB AL-MUFRAD" ASARIDA OTA-ONA HURMATI VA OILAVIY MASALALAR

BAHROMOV UMID
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ÕQITUVCISI

ĞOFFOROVA ŞALOLA
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24440312

Annotatsiya : Mazkur maqolada buyuk muhaddis Imom Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning axloq-odobga bag'işlangan şoh asari — "Al-adab al-mufrad"da ota-onaga hurmat ko'rsatiş, ularning roziligini oliş hamda oilaviy munosabatlarni mustahkamlaş masalalari tahlil qilingan. Asardagi hadislar asosida farzandlik burçi, silai rahm (qarindoşlik rishtalarini boğlaş), oila a'zolari o'rtasidagi mehr-oqibat va o'zaro mas'uliyat tamoyillarining ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati oçib berilgan.

Kalit sõzlar: Imom Buxoriy, "Al-adab al-mufrad", ota-ona hurmati, oilaviy munosabatlar, silai rahm, farzandlik burçi, hadis, axloq-odob, tarbiya.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы почитания родителей, снискания их довольства и укрепления семейных отношений в труде великого мухаддиса Имама Абу Абдуллаха Мухаммада ибн Исмаила аль-Бухари «Аль-Адаб аль-Муфрад». На основе хадисов, приведённых в произведении, раскрывается духовно-воспитательное значение сыновнего долга, поддержания родственных связей (сила ар-рахим), милосердия и взаимной ответственности между членами семьи.

Ключевые слова: Имам аль-Бухари, «Аль-Адаб аль-Муфрад», уважение к родителям, семейные отношения, родственные связи, сыновний долг, хадис, нравственность, воспитание.

Abstract : This article examines the issues of honoring parents, earning their pleasure, and strengthening family relationships in "Al-Adab al-Mufrad," the renowned work on ethics and manners by the great hadith scholar Imam Abu Abdullah Muhammad ibn Ismail al-Bukhari. Based on the hadiths compiled in the work, the study highlights the spiritual and educational significance of filial duty, maintaining kinship ties (silat al-rahim), compassion, and mutual responsibility among family members.

Keywords: Imam al-Bukhari, "Al-Adab al-Mufrad", respect for parents, family relations, kinship ties, filial duty, hadith, ethics, upbringing.

KIRIŞ : Oila har bir jamiyatning asosiy tayanchi, milliy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va insoniy fazilatlar shakllanadigan muqaddas dargohdir. Oila mustahkamligi va jamiyatdagi ma'naviy muhitning sog'lomligi, eng avvalo, ota-onaga bo'lgan hurmat, kattalarga ehtirom, kichiklarga izzat hamda qarindoş-urug'lik rishtalarining mustahkamligiga bevosita bog'liqdir. Islom ma'naviyati va hadis ilmida bu masalalarga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, buyuk vatandoşimiz Imom Buxoriyning "Al-adab al-mufrad" ("Adab durdonalari") asari ushbu yo'nalishdagi eng mo'tabar manbalardan biri hisoblanadi.[1]

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Imom Buxoriy o'zining mashhur "Al-jome' as-sahih" to'plamidan tashqari, insonlar o'rtasidagi muomala madaniyati, oilaviy odoblar va yuksak axloqiy fazilatlarni jamlash maqsadida "Al-adab al-mufrad" asarini yaratgan. Mazkur asarning dastlabki va eng salmoqli boblari aynan ota-onaga yaxşilik qiliş, ularning haqlarini ado etiş va oilaviy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yiş masalalariga bag'işlangan. Bugungi globallaşuv davrida oila institutini asrash, yoş avlod qalbida ota-onaga mehr-muhabbat va mas'uliyat tuyg'ularini mustahkamlaşda ushbu merosni o'rganiş muhim ilmiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya : Imom Buxoriyning "Al-adab al-mufrad" asari islom olamida va o'zbek şarqşunosligida ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan hamda bir necha bor o'zbek tiliga tarjima qilinib, şarhlangan. Xususan, Şayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Odoblar xazinasi" nomli to'rt jildlik şarhi, Ubaydulla Uvatovning Imom Buxoriy ilmiy merosiga bag'işlangan tadqiqotlari hamda Şamsiddin Boboxonovning tarjima va ilmiy izohlari asarning mazmun-mohiyatini chuqur anglashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.[2]

Asarning tuzilishiga e'tibor qaratilsa, unda 1322 ta hadis 644 ta bobga ajratilgan holda keltirilgan bo'lib, dastlabki o'nlab boblar bevosita ota-ona hurmati, ularga itoat etiş, ota-onaga oq bo'lişning og'ir oqibatlari hamda qarindoşlik aloqalarini bog'laşga bag'işlangan.

Maqolani tayyorlaş jarayonida tarixiylik, matnşunoslik, tizimli tahlil va pedagogik umumlashtiriş usullaridan foydalanildi. "Al-adab al-mufrad" asaridagi tegişli boblarda keltirilgan hadislarning axloqiy-huquqiy va ijtimoiy-tarbiyaviy mohiyati tahlil qilindi.

Muhokama va natijalar: Imom Buxoriy "Al-adab al-mufrad" asarini Qur'oni Karimning ota-onaga yaxşilik qiliş haqidagi oyati karimasini izohlovchi hadislar bilan boşlaydi. Asarda keltirilgan rivoyatlarda Alloh taoloning roziligi ota-onaning roziligida, g'azabi esa ota-onaning g'azabida ekani alohida ta'kidlanadi. Bu tamoyil farzandning ota-ona oldidagi burchini nafaqat axloqiy odob, balki eng oliy ma'naviy mas'uliyat darajasiga ko'taradi.[3]

Asarda ota-ona hurmatiga oid bir necha muhim yo'nalishlar yaqqol ko'zga tashlanadi. Birinçidan, ona va otaning o'rni hamda ularga ko'rsatiladigan ehtirom darajasi masalasidir. Imom Buxoriy keltirgan mashhur hadisda bir sahoba Payg'ambarimizdan (s.a.v.): "Yaxşilik qilişimga kim eng haqliroq?" deb so'raganda, uç marta "Onang", to'rtinçi martasida esa "Otang", deya javob berilgani bayon etiladi. Bu rivoyat onaning farzandni dunyoga keltiriş, emiziş va tarbiyalashdagi mashaqqatlarini qadrlash, unga alohida mehr va yumşoqlik bilan munosabatda bo'liş zarurligini ko'rsatadi.

Ikkinçidan, ota-onaga xizmat qilişning savobi va ularning duosini oliş fazilati keng yoritilgan. Asardagi hadislarda ota-onaga xizmat qiliş jannatga kirişning eng yaqin yo'li ekani, keksalik yoshiga yetgan ota-onaning ko'nglini oliş farzand uchun ulkan saodat manbai ekani uqtiriladi. Aksincha, ota-onaga qo'pol muomala qiliş, ularni ranjitiş, yuzlariga tik boqiş yoki "uff" deyiş ham og'ir gunoh va ma'naviy tanazzul belgisi sifatida qoralanadi.

Uçinçidan, Imom Buxoriy ota-ona vafotidan keyin ham farzandlik burchi tugamasligini alohida boblar orqali ko'rsatib bergan. Asarda keltirilgan hadislarga ko'ra, ota-ona dunyodan o'tgandan so'ng ularning haqqiga duo qiliş, istig'for aytiş, vasiyatlarini bajarish, ularning do'st-u birodarlarini hurmat qiliş hamda ular tomonidan bo'lgan qarindoşlar bilan bordi-keldi qiliş ota-onaga qilingan yaxşilikning davomi hisoblanadi.

Oilaviy masalalar tahlilida Imom Buxoriy "silai rahm", ya'ni qarindoş-urug'lik rishtalarini bog'laş masalasiga katta o'rin ajratgan. Asarda qarindoşlar bilan mehr-oqibatli bo'liş umrning barakali bo'lişiga, rizqning kengayishiga va oilaviy totuvlikka sabab bo'lişi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, "silai rahm" faqat

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

senga yaxşilik qilgan qarindoşga javob qaytarish emas, balki aloqani uzgan qarindoş bilan ham munosabatni tiklash ekani bayon etilgan.[4]

Şuningdek, "Al-adab al-mufrad"da ota-onaning farzandlar oldidagi mas'uliyati, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat, farzandlarga adolatli munosabatda bo'liş va ularni go'zal axloq bilan tarbiyalash masalalari ham yoritilgan. Hadislarda ota-ona farzandiga chiroyli ism qo'yişi, ilm-hunar o'rgatişi va unga odob-axloq berişi eng yaxşi meros ekani ta'kidlanadi. O'g'il va qiz farzandlar o'rtasida mehr-muhabbat va sovg'a-salom berishda tenglikka rioya qiliş oilada adolat muhitini qaror toptirişning muhim şarti sifatida ko'rsatiladi.

Asarda keltirilgan yana bir muhim jihat — oilada kichiklarga rahm-shafqat ko'rsatiş va kattalarning qadrini biliş tamoyilidir. Payg'ambarimizning (s.a.v.) "Kichiklarimizga rahm qilmagan va kattalarimizning haqqini bilmagan kishi bizdan emas", degan hadislari oila va jamiyatdagi avlodlararo vorisiylik hamda o'zaro hurmatning oltin qoidasi sifatida talqin qilinadi.

XULOSA : Xulosa qilib aytganda, Imom Buxoriyning "Al-adab al-mufrad" asari ota-onaga hurmat va oilaviy munosabatlar madaniyatini o'rganişda beqiyos ilmiy-ma'naviy manbadir. Asarda jamlangan hadislar ota-onani e'zozlaş, ularga xizmat qiliş, qarindoş-urug'lik aloqalarini mustahkamlaş, farzandlarga adolatli va mehrli munosabatda bo'liş kabi yuksak insoniy fazilatlarni qaror toptirişga xizmat qiladi.[5]

Bugungi kunda jamiyatimizda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlaş, ajrimlarning oldini oliş, keksalarni e'zozlaş va yoş avlodni milliy-ma'naviy an'analarimizga sadoqat ruhida tarbiyalashda "Al-adab al-mufrad" asaridagi hayotiy o'gitlardan keng foydalaniş muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Imom Buxoriy. Al-adab al-mufrad (Adab durdonalari). Tarjimon va izohlar muallifi Ş. Boboxonov. – Toşkent: O'zbekiston, 1990.
2. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Odoblar xazinasi (Al-adab al-mufrad şarhi). 1–4-jildlar. – Toşkent: Hilol-Nashr, 2015.
3. Imom Buxoriy. Al-jome' as-sahih. – Toşkent.
4. Uvatov U. Imom al-Buxoriy. – Toşkent: Ma'naviyat, 2017.
5. Uvatov U. Movarounnahr va Xuroson olimlarining hadis ilmi rivojida tutgan o'rni. – Toşkent, 2006.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.